

ЦІНІСНО-СМИСЛОВІ ВИМІРИ ФЕНОМЕНУ СОБОРНОСТІ У КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Звертання до феномену соборності супроводжувало боротьбу українців протягом століть за право на створення власної держави, і сьогодні воно залишається актуальним у світлі боротьби за єдність країни і маніпуляцій окремих політиків стосовно існуючого “розколу України”.

“Соборність” пов’язують з об’єднавчими конфесійними процесами в світових релігіях, а також з реалізацією політичної стратегії імперських супердержав (Римська імперія, Візантія, Російська імперія, Радянський Союз та ін.) [1, с.601]. До української термінології термін “соборність” увійшов наприкінці ХІХ—на початку ХХ століття і одразу ж означав об’єднання українських етнічних земель, тобто включення до майбутньої Української держави всіх тих територій, на яких більшість становлять українці. Саме в такому розумінні термін пройшов ціле ХХ століття через політичні програми та практику державного будівництва [2, с.386].

Але коріння та історичні передумови української ідеї соборності рельєфно вимальовуються вже в ході об’єднання земель України-Руси в княжу добу, в період формування українського козацтва як консолідаційного ядра становлення української нації, Національно-визвольної війни українського народу в другій половині ХVІІ століття [3, с.601].

Одним із перших в історії новітньої української етнополітичної думки питання про необхідність повної політичної незалежності й соборності України як держави на південно-західних і південно-східних українських етнічних землях порушив Ю.Бачинський в “Україні ірреденті” (1895 р.). Здобуття політичної незалежності й соборність України Ю.Бачинський зводив не лише до проблеми етнічно-територіальної. На його переконання, окреслена проблема належала не тільки до українського народу (в етнічному вимірі), “а взагалі до всіх, що замешкують Україну, без огляду на те, чи се автохтон-українець чи колоніст-

великорос, поляк, жид чи німець. Спільний інтерес зукраїнищить їх, змусить їх усіх стати українськими патріотами” [4, с.96].

Натомість латентний стан політичної ситуації в Наддніпрянщині щодо перспектив постання соборної незалежної України на початку ХХ ст. порушив М.Міхновський у брошурі “Самостійна Україна” і в програмних документах створеної ним Української народної партії.

Дух соборництва українців відігравав величезну роль у відродженні Української державності. Особливо це зримо проявилось наприкінці 80-х—початку 90-х років, коли почав розпадатися Радянський Союз [5, с.410].

Більшість українських центристських і правих партій в умовах становлення незалежності України підтримували унітарний статус України. Розбіжності в їх середовищі проявлялися в ставленні до повноважень Автономної республіки Крим і можливості надання самоврядування різним територіальним рівням. Водночас націонал-демократичні політичні структури (НРУ, УРП (УРП-“Собор”), Конгрес українських націоналістів і т.д.) своєю практичною діяльністю активно сприяли втіленню в життя ідеї соборної України [6, с.10].

Відзначимо, що представники політичної орієнтації на розбудову української самостійної соборної держави (національно-консервативного і національно-радикального напрямків) беззаперечно розуміли це гасло як синонім централізованої унітарної країни [7, с.180].

Зі здобуттям Україною незалежності відбулася зміна семантики слова “соборність”. Замість політичного поняття соборності поширилося трактування терміну як єдності народу, що проживає на території України. У свою чергу Я.Дашкевич заперечує духовний зміст терміну “соборність” і вважає, що від громадян неукраїнської національності не можна вимагати “духовної єдності” з українцями, але є всі підстави домагатися від них лояльності до держави, в якій вони мешкають, із застосуванням передбачених законом санкцій за антиукраїнську—антидержавну діяльність. Вчений вважає, що для сучасної України “соборність” означає боротьбу з намаганнями відторгнути будь-які

частини визнаної держави і допомогу українським меншинам у суміжних державах [2, с.388].

Значно ширше трактує поняття П.Сергієнко, який вважає, що “соборність—це термін, який означає єднання людей на основі толерантності, свободи, демократії, віротерпимості і культури”. Слід підкреслити, що під культурою розуміється синтетичне поняття, яке охоплює культуру політичну, моральну, правову, релігійну тощо. Натомість соборність України означає збереження єдності, цілісності її території [8, с.61, 67].

Разом з тим залишається недостатньо концептуалізованим аксіологічний вимір “соборності”, існує дефіцит цілісних узагальнюючих досліджень, побудованих на системному аналізі всіх складових поняття. З огляду на це, метою статті є ціннісно-смісловий аналіз феномену соборності в контексті історичного досвіду та сучасних трансформаційних процесів в Україні.

Існує принаймні два типи цінностей: цінності, сенс яких визначається наявними потребами й інтересами людини, і цінності, що надають смислу існуванню самої людини [9, с.185]. Феномен соборності віднесемо до другого типу, оскільки щодо людського суб’єкта вони є чимось самостійним, самодостатнім і таким, що принципово вимагає морального ставлення до себе.

Фактично для українців соборність асоціюється з незалежністю своєї Батьківщини, територіальною цілісністю і недоторканністю її території і є частиною, можливо, несформованої науковцями і політиками, але існуючої в підсвідомості громадян України (незалежно від національності) національної ідеї.

Проте українські Схід і Захід мають сьогодні не просто різні політичні уподобання – практично відсутній спільний набір символів і міфів, пантеон національних героїв, без яких немає повноцінної нації. Пам’ятники В.Леніну та С.Бандері не можуть стояти в одному місті. І навіть нечисленні знакові постаті, які нас єднують, як-от Б.Хмельницький, мають різне смислове навантаження на Сході та Заході [10].

Сепаратистські демарші під час президентських виборів 2004 р. актуалізували проблему соборності України. Моніторингові дослідження стану українського суспільства проведені у квітні 2005 р. Інститутом соціології НАНУ засвідчили зростання у громадян країни страхів щодо можливості розпаду країни та загострення міжнаціональних стосунків. Так, у 2004 р. міжнаціональних конфліктів боялися 12,8% опитаних, а у 2005 р.—16,7%. Страх за єдність країни у 2004 р. виникав у 10,8% опитаних, натомість у 2005 р.—у 18,9% опитаних [11, с.167].

Ці явища породили історичні, соціокультурні, конфесійні, етнічні, соціально-економічні чинники, а також відмінності в зовнішньополітичних орієнтаціях різних регіонів єдиної держави і засвідчили, що поняття “соборність”—це не тільки єдність територіальна, тобто об’єднання в єдиному державному тілі українських етнічних земель. Сьогодні вже йдеться про інше — збереження регіональної єдності реально існуючої держави Україна [12].

Одна з проблем для справжньої соборності України сьогодні полягає в тому, що реальні інтереси основних політичних сил полягають у тому, щоб зберегти за собою контроль над окремими територіальними комплексами сучасної України. Крім того, українська політична еліта відповідає постколоніальній еліті і постійно тяжіє або до старої, або до пошуку нової метрополії [13, с.104]. Фактично таке ставлення політичних партій і державних структур до проблеми єдності країни засвідчило, що майбутнє соборної України залежить від активності громадських організацій і окремих громадян.

Зусилля громадськості повинні бути спрямовані на швидке просування у справі міжрегіонального порозуміння. Соборність сьогодні, крім традиційного змісту,—це також і соціокультурна та міжетнічна консолідація суспільства і згуртована національною ідеєю політична нація. Ідеться про співдружність людей різних національностей і віросповідань, соціальних верств суспільства в одній територіально визначеній державі [4, с.95].

Важливу роль у розбудові соборної України повинно відіграти формування в громадян України цивілізованої, демократичної, правової,

політичної і громадянської культури, патріотичних почуттів, толерантності, доброзичливості і поваги до інших народів [3, с.601]. Одночасно в сучасних умовах актуалізується і первісний зміст соборності України, оскільки окремі політичні сили проголошують дезінтеграційні лозунги, що можуть серйозно зашкодити єдності країни. Перспективи подальших наукових досліджень феномену соборності вбачаємо в детальному аналізі складових його змісту і визначенні перспектив практичної реалізації смислового виміру терміну у процесі розбудови незалежної України.

1. Панібудьласка Ф. Соборність // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін.—К.: Довіра: Генеза, 1996.—С.601.
2. Дашкевич Я. Єдність української нації не виключає її багатогранності // Хроніка 2000. Український культурологічний альманах.—1999.—Вип.31-32.—С.383-389.
3. Панібудьласка Ф. Соборність України // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін.—К.: Довіра: Генеза, 1996.—С.601.
4. Горбань Т.Ю. Ідея соборності в українській суспільно-політичній думці першої чверті ХХ ст. // Український історичний журнал.—2005.—№6.—С.95-102.
5. Сергійчук В. Українська соборність. Відродження українства в 1917-1920 роках.—К.: Українська видавнича спілка, 1999.—414 с.
6. Адамович С. Ідея соборності в ідеології та діяльності українських політичних партій (1991-2004 рр.) // Соборність України: історична спадщина і виклики часу. Збірник наукових статей. Випуск 3. — Переяслав-Хмельницький, 2005. — С.5-12.

7. Томенко М.В. Самоозначення України: від історії до політики (державна стратегія сучасної України в контексті історичних традицій та світового досвіду). Монографія.—К.: Заповіт, 1998.—272 с.
8. Сергієнко П.П. Соборність України: поняття, ідея і реальність.—К.: ПБП “Фотовідеосервіс”, 1993.—80 с.
9. Ларіонова В.К. Моральні цінності та способи їх артикуляцій // Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.—Івано-Франківськ, 2007.—С.184-185.
10. Зайцев О. Соборність як мета // <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2005/01/24/1970/> (перегляд 3 серпня 2007 р.).
11. Бевзенко Л.Д. Регіон як явище соціальної самоорганізації // Практична філософія.—2006.—№2.—С.166-173.
12. Горбач В. Реальна Україна, або соборність та новий патріотизм // <http://www.pravda.com.ua/news/2006/1/24/37953.htm> (перегляд 3 серпня 2007 р.).
13. Кононов І.Ф. Донбас та Галичина: регіональні авто-та гетеростереотипи і соборність України // Стосунки Сходу та Заходу України: суб’єкти, інтереси, цінності: Зб. наук. пр. / Наук. ред. І.Ф.Кононов.—Луганськ: Знання, 2007.—С.94-105.